

Naslov članka/Article:

Celostni pristop k vključevanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj

Holistic Approach to Incorporating Education for Sustainable Development

Avtor/Author:

Saša Kregar

<https://doi.org/10.59132/viz/2017/4/27-33>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje 4/2017, letnik 48

ISSN 0350-5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2017

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

Saša Kregar, Zavod Republike Slovenije za šolstvo

CELOSTNI PRISTOP K VKLJUČEVANJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

»Ne mine niti dan, da ne bi pustili sledi na svetu okoli sebe. Naša dejanja imajo posledice, in vsakdo se lahko sam odloči, kakšne bodo te posledice.«

Jane Goodall

KONCEPTUALNI OKVIR

Človek, kot ena izmed številnih vrst organizmov na Zemlji, s svojim bivanjem vpliva na razmere v okolju in s tem na kakovost življenja sobivajočih vrst. Ker je naša populacija velika in zaradi razsipnega načina življenja porabljamo nerazumno veliko energije in snovi, je naš vpliv na okolje precej pomemben in vsestranski (Tome, Vrezec, 2010).

Človek je del ekosfere, ki jo sestavljajo vsi ekosistemi na Zemlji. Kot potrošnik potrebuje iz ekosistemov snovi in energijo, vendar v nasprotju z drugimi vrstami organizmov snovi in energije ne izkorišča le v neposrednem okolju, v lokalnih ekosistemih, temveč izkorišča vire snovi in energije iz celotne ekosfere. S tem zmanjšuje biotsko pestrost ter spreminja sestavo in delovanje posameznih ekosistemov, kar zmanjšuje njihovo stabilnost in ponekod vodi v njihovo propadanje. Ker so ekosistemi med seboj funkcionalno povezani in soodvisni, se motnje v delovanju posameznih ekosistemov kažejo na globalni ravni in imajo torej posledice za celotno ekosfero oziroma za celotno življenje na Zemlji. Človek s svojim vplivom na okolje in z globalnim izkoriščanjem ekosfere Zemlje zato škoduje predvsem samemu sebi. Z uvedbo pojma ekosistemske storitve želijo strokovnjaki posamezniku približati dejstvo, da smo od ekosistemov povsem odvisni in da niso neomejeni. Ekosistemske storitve, kot so uravnavanje sestave zraka, vzdrževanje globalne temperature in vlažnosti, blaženje posledic onesnaževanja, uravnavanje kroženja vode, nastajanja tal, nudenje hrane in surovin ..., so torej koristi, ki jih človeku ponuja ekosistem in do katerih bi zato moral razviti bolj odgovoren odnos.

Ideja trajnostnega razvoja, ki jo odlikava njegova definicija (trajnostni razvoj zadovoljuje potrebe sedanjega rodu (družbe) ljudi, ne da bi ti prihodnje rodove ogrozili zato, da zadovoljujejo svoje potrebe (1987, Gro H. Brundtland)), opozarja človeka, da z vplivanjem na ekosisteme, z izkoriščanjem naravnih virov in zmanjševanjem biodiverzitet sam sebi slabša življenjske razmere. Trajnostni razvoj

je prepoznan kot stalen proces družbenih sprememb, ki omogoča kakovostno življenje sedanjih generacij in ohranjanje enakih življenjskih možnosti za prihodnje generacije. Danes je trajnostni razvoj splošno prepoznan kot način izboljšanja življenjskih možnosti za posameznika, za doseg družbene blaginje in gospodarske rasti, združljive z okoljskimi možnostmi (Torkar, 2010). Da bi človek dejansko zmanjšal svoj vpliv v ekosistemih in razumel, da je soodvisen člen biosfere, mora poznati in razumeti zakonitosti in mehanizme delovanja ekosistemov ter razviti sistemski način razmišljanja. Na nivoju družbe mora spremeniti svoje vzorce življenja in delovanje ter razumeti, zakaj moramo do narave razviti odgovoren odnos. Vidiki trajnostnega razvoja so tako vsaj toliko okoljski kot tudi družbeni in ekonomski.

Z razvojem sistemskega načina razmišljanja, ki se oddaljuje od vzročno-posledičnega razlaganja delovanja sveta in poudarja pomen celostnega pristopa, se posameznik zave, da je le eden od elementov nekega sistema. Za vsak sistem je značilno, da je kompleksen, dinamičen in da so njegovi elementi (podsystemi) povezani, v stalni interakciji in tako soodvisni. Ekosistem je eden od takšnih sistemov in človek eden od njegovih elementov.

Ekosistemi, v katerih živimo, se torej stalno spreminjajo; odnosi med organizmi ter organizmi in neživim okoljem so rezultat dolgotrajne evolucije. To dejstvo je sicer v nasprotju z željo človeka po trajnosti; da pa bi človek sam sebi zagotovil okolje, ki bi mu ohranjalo razvijanje populacije za njegovo trajno delovanje in preživetje, je treba vzgajati in izobraževati otroke, mladostnike in odrasle ter spreminjati družbo v odnosu do vseh treh področij – okoljskega, družbenega in ekonomskega, kar poudarja celostni pristop k vpeljevanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj na ravni vzgoje in izobraževanja.

ANALIZA VKLJUČENOSTI VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI PROCES IN DOKUMENTE

ZRSŠ je v preteklosti izvajal številne dejavnosti na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR). Med drugim je od leta 2007 do leta 2012 izhajala revija Trajnostni

razvoj v šoli in vrtcu, v okviru projekta Posodobitve pouka v gimnazijski praksi je bil izdan priročnik Okoljska vzgoja, izšla je tudi tematska številka revije Vzgoja in izobraževanje, posvečena tej temi ter številni prispevki in članki. Ena opaznejših dejavnosti je potekala v projektu CoDeS od leta 2011 do 2014.

V šolskem letu 2016/2017 je ZRSŠ sodeloval v projektne nalogi Ministrstva za okolje in prostor »Znanja in kompetence, pomembne za uresničevanje ciljev zelenega gospodarstva v povezavi s podnebnimi spremembami na ravni predšolske vzgoje, osnovne šole in gimnazije«.

V okviru te naloge smo oblikovali delovno skupino, ki je analizirala kurikularne dokumente in izvedbene kurikule nekaterih vrtcev, osnovnih in srednjih šol glede vključevanja področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Analiza kurikularnih dokumentov je potekala na podlagi dogovorjenih **presojevalnih kategorij**, ki so temeljile na

obstojećih dokumentih, sprejetih na ravni države (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007, Kompetenca za trajnostni razvoj, 2015, Kriteriji kakovosti za šole, ki vzgajajo in izobražujejo za trajnostni razvoj, ter kurikul za gimnazijo, 2008, in predlog kurikula za osnovno šolo, Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj).

Presojevalne kategorije zajemajo nabor ključnih pojmov in ključnih kompetenc. Pri analizi se je ugotavljala neposredna vključenost presojevalnih kategorij v kurikularne dokumente ter posredna vključenost teh kategorij preko opisne razlage posamezne kategorije.

Vpogled v presojevalne kategorije je mogoč v spletni učilnici vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj na povezavi <https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8652>, nekaj primerov teh kategorij je navedenih spodaj:

Preglednica 1: Presojevalne kategorije z naborom ključnih pojmov in kompetenc

Gesla/pojmi	Dodatna gesla/pojmi ali razlaga
I. OKOLJSKI VIDIK	
Biodiverziteta	• biodiverziteta in njen pomen
Biotska pestrost	• invazivne tujerodne vrste
Bioakumulacija	• nevarnosti in posledice bioakumulacije
Vplivi človeka na okolje in naravo	• povezanost sistemov, globalni učinki vplivov na okolje, sistemski vpliv
Degradacija okolja	• sistemski vpliv
Kakovost vodnih ekosistemov, tal, kopenskih ekosistemov in zraka	
Nosilnost okolja	
Samočistilna sposobnost	• kaj je, pomen, omejitve
Ogljični odtis	• izračun ogljičnega odtisa • nizkoogljično gospodarstvo
Podnebne spremembe	• prilagajanje podnebnim spremembam in njihovo blaženje
Obnovljivi in neobnovljivi viri energije	• fosilna goriva in vpliv na okolje • alternativni viri energije in vpliv na okolje
...	
II. EKONOMSKI IN SPLOŠNI VIDIK	
Naravni viri	• naravna bogastva, surovine (viri surovin in izkoriščanje), dobrine, posledice nesmotrnega izkoriščanja
Energijski viri	• obnovljivi in neobnovljivi, alternativni viri energije, vpliv fosilnih goriv in alternativnih virov energije na okolje
Trajnostna raba naravnih in energijskih virov	
Zeleno gospodarstvo	• nizkoogljično in krožno gospodarstvo
Promet	• vrste prometa, trajnostni promet/transport
Potrošništvo	• potrošniško vedenje, ravnanje, vzorci in vpliv na okolje

Gesla/pojmi	Dodatna gesla/pojmi ali razlaga
Odgovorno potrošništvo in življenjski slog	<ul style="list-style-type: none"> • premik od potrošnje do uporabe • trajnostna potrošnja
Neenakomeren razvoj	<ul style="list-style-type: none"> • neenakomerna in nepravilna razdelitev dobrin, odnosi izkoriščanja, revščina • neenake možnosti
Krožno gospodarstvo/trajnostna rast gospodarstva	<ul style="list-style-type: none"> • kaj je krožno gospodarstvo • linearno in krožno gospodarstvo • življenjski cikel izdelkov
Zelena tehnologija in zelena delovna mesta	<ul style="list-style-type: none"> • značilnosti zelenih delovnih mest
...	
III. DRUŽBENI VIDIK	
Socialne pravice/socialna pravičnost/socialna enakost/socialna vključenost	<ul style="list-style-type: none"> • razkrivanje konfliktnih interesov oziroma družbenoekonomskih vzvodov neenakosti
Sprejemanje različnosti, inkluzija	
Medsebojna soodvisnost	
Solidarnost (medgeneracijska solidarnost) in skupnostne prakse	<ul style="list-style-type: none"> • empatija, sočutje, strpnost, spoštovanje, solidarnost, reševanje konfliktov
Enakost dostopa do ... (na primer izobraževanja, kulturnega kapitala, hrane, vode, življenjskih dobrin ...)	
Odgovornost za trajnostno prihodnost	<ul style="list-style-type: none"> • odgovoren odnos, okoljska kompetenca družbena odgovornost
Vseživljenjsko učenje	
Humanitarnost	
Migracije, begunci, prebežniki, okoljski migranti	
Okolje kot povezan sistem	
...	

Analiza je potekala tudi glede na presojo vključenosti **načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj** (Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja, 2007) in glede na **pojavljanje didaktičnih pristopov/metod in oblik dela za uresničevanje ciljev s področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj**.

Vpogled v vprašalnik za analizo didaktičnih pristopov/metod in oblik dela za uresničevanje ciljev s področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj je mogoč v spletni učilnici vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj na povezavi <https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8652>, nekaj primerov teh kategorij je navedenih spodaj:

- Kakšno je razmerje med cilji, ki spodbujajo zgolj vidne okoljske akcije (na primer varčevanje z elektriko), in cilji za vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj, ki prispevajo k dolgoročni spremembi miselnosti, zavesti in ravnanja ter k strateškemu pristopu k vzgoji in izobraževanju posameznika in družbe za trajnostni razvoj.

- Kako ocenjujete razmerje med cilji, ki implicirajo izkustveno učenje, in cilji, ki implicirajo učenje na podlagi neposredne metode (razlage)?
- Kako se vpeljuje in spodbuja način razmišljanja, ki je drugačen od analitičnega mišljenja in bolj usmerjeno v odnose med pojavi kot v posameznosti posameznih pojavov?
- V kolikšni meri cilji terjajo, da učenci spoznajo celotno mrežo součinkovanj in različnih odnosov med pojavi, ne pa le linearnih odnosov, pri katerih več ene količine pomeni več druge?
- Kako cilji prispevajo k razvijanju kritičnega, ustvarjalnega, celostnega in systemskega mišljenja na področju trajnostnega razvoja?
- Kateri cilji spodbujajo k avtentičnim problemskih izzivom v smislu povezovanja med institucijami, nevladnimi organizacijami, lokalno skupnostjo, širšim okoljem ... na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj?

Analizo izvedbenih kurikulumov z vidika vključevanja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj smo izvedli na vabljenem posvetu za vzgojno-izobraževalne zavode, ki so znani po vključevanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v redne in zunajšolske dejavnosti.

Rezultati analiz nam sporočajo, da je znotraj izbranih in analiziranih kurikularnih dokumentov v večji meri zastopan okoljski vidik vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, v manjši meri pa sta zastopana družbenoekonomski in kulturni vidik.

Večinoma v dokumentih tudi ni razviden celosten in strateški pristop k obravnavi trajnostnega razvoja. Ta je sicer razmeroma pogosto razviden iz splošnih ciljev posameznega predmeta, kasneje v operativnih ciljih pa vključenosti trajnostnega razvoja ni več mogoče razbrati in zaslediti. V manjši meri je v kurikularnih dokumentih prepoznati tudi sistemski pristop; še posebej premalo je poudarjeno so-účinkovanje med pojavi, v večji meri kot cilji, usmerjeni v dolgoročne spremembe miselnosti, predvidene le okoljske akcije. Večkrat je zaznati tudi, da je odgovornost učencev/dijakov premalo poudarjena.

Na podlagi rezultatov in ugotovitev analiz smo oblikovali izvedbene usmeritve oziroma priporočila za vpeljevanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v vzgojo in izobraževanje, priporočila za usmerjanje k učinkoviti izvedbi kurikulumov in učnih načrtov ter priporočila za spodbujanje razvoja vzgojno-izobraževalnih zavodov v smeri trajnostnih inovacijskih sistemov.

Priporočila so vzgojno-izobraževalnim zavodom, ravnateljem, vzgojiteljem in učiteljem lahko v pomoč pri vključevanju vsebin vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v izvedbene kurikule vzgojno izobraževalnih zavodov, priporočila pa so lahko uporabljena tudi kot usmeritev pri načrtovanju različnih dejavnosti na podlagi ciljev kurikularnih dokumentov, ki pri otrocih in učencih spodbujajo:

- razumevanje delovanja narave in celotnega sveta,
- razumevanje pomena ustvarjalnega povezovanja z okoljem in prostorom,
- odgovornost pri ravnanju in sprejemanju odločitev na osebnem in družbenem nivoju,
- spreminjanje vrednot, vedenja ter življenjskega sloga za strpnejšo in neizključujočo družbo.

Strokovnim delavcem v vzgoji in izobraževanju so lahko ta priporočila v pomoč pri vključevanju področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v pouk, predvsem v smeri uravnoteženja ter smiselnega povezovanja vseh vidikov trajnostnega razvoja s spodbujanjem systemskega

in kritičnega mišljenja, vseživljenjskega učenja ter izgradnje znanja in veščin, potrebnih za razumevanje delovanja sveta in za dejavno vlogo posameznika za trajnostno prihodnost. Prav tako so izdelana priporočila lahko dobrodošla usmeritev pri načrtovanju usposabljanj za strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju.

PRIPOROČILA ZA UDEJANJANJE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ NA ŠOLAH

Priporočila se nanašajo predvsem na izvedbene vidike udejanjanja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj na šolah. V skladu s prej omenjenimi ugotovitvami, da prevladuje okoljski vidik (družbenoekonomski in kulturni pa sta prisotna v veliko manjši meri), ter v skladu z ugotovitvami, da na šolah vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj izvajajo bolj parcialno kot sistemsko in celovito, so priporočila zasnovana predvsem v smeri krepitev omenjenih šibkejših področij, kot je podrobneje opisano v nadaljevanju:

Vključevanje vseh vidikov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj

Načrtovane in izvedene dejavnosti naj otroke in učence vodijo do razumevanja povezanosti vseh vidikov trajnostnega razvoja in jih učijo prevzemanja odgovornosti za svoja dejanja, s katerimi vplivajo na okolje in naravo, vse ekosisteme in celotno biosfero. **Priporočamo, da se posebna pozornost nameni podnebnim spremembam:** k obravnavi je treba pristopiti sistemsko in interdisciplinarno ter težavo osvetliti z vseh vidikov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, ne zgolj z okoljskega vidika. Otroci in učenci naj spoznajo, kaj je v evoluciji Zemlje povzročalo podnebne spremembe in kakšen vpliv so imele podnebne spremembe na evolucijo živih bitij ter na spreminjanje ekosistemov in celotne biosfere ter planeta. Otroci in učenci naj se naučijo razlikovati med omenjenimi podnebnimi spremembami ter spremembami, ki ji povzroča človek, zaradi spreminjanja ekosistemov, prekomernega izpuščanja toplogrednih plinov ter s tem povzročanja globalnega segrevanja (vključno s prepoznavanjem globljih razlogov, ki so za tem), in se seznanijo z možnimi strategijami za prilagajanje podnebnim spremembam.

Priporočamo, da vodstvo vzgojno-izobraževalnih zavodov dosledno zagotavlja uresničevanje ciljev dokumentov s področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj in jim sledi na izvedbeni ravni, spodbuja medpredmetno povezovanje in interdisciplinarni pristop ter omogoča razmere, v katerih bodo otroci/učenci in učitelji lahko deležni pouka zunaj učilnic, vzgojno-izobraževalnega dela v naravi ter v

okviru različnih dejavnosti tudi povezovanja z lokalnim okoljem.

Zagotavljanje načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj med vzgojno-izobraževalnim procesom

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ni le dodatek k sedanjemu splošnemu izobraževanju niti ni njen cilj zgolj in samo varovanje narave, ampak:

- je obsežen, celovit, skladen pedagoški proces, ki vključuje odnos med človekom in naravo ter odnose med ljudmi,
- vodi do razumevanja vsestranske zveze med naravnim, gospodarskim, družbenim in političnim sistemom ter soodvisnosti ljudi, ki živijo v različnih delih sveta,
- skuša dejavno in tvorno reševati sedanja in prihodnja okoljska in družbena vprašanja človeštva (vir: Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja, 2007).

Vzgojiteljem in učiteljem priporočamo, naj pri načrtovanju vzgojno-izobraževalnega procesa izbirajo dejavnosti, ki omogočajo uresničevanje večine načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj preko dejavne vloge otroka/učenca, ter spodbujajo razmišljanje otrok in učencev o njihovi vlogi v družbi in njihovem vplivu na okolje in naravo.

Vključevanje didaktičnih priporočil

Vzgojitelji in učitelji se morajo zavedati in v učnem procesu spodbujati razvijanje celostnega in systemskega razmišljanja, ki pomeni novo vizijo izobraževanja, vizijo, ki razvija znanje in veščine otrok in učencev za boljše razumevanje sveta, za razumevanje kompleksnosti in prepletenosti težav, kot so neenakomerna razporeditev in nepravilna razdelitev dobrin, revščina, razišipna poraba, degradacija okolja in propadanje ekosistemov, rast prebivalstva, neenakost spolov, zdravje, spori in kršitve človekovih pravic, ki ogrožajo našo prihodnost. Poudarjen naj bo celovit, interdisciplinaren pristop k razvoju znanja in veščin, potrebnih za trajnostno prihodnost in za spremembo vrednot, vedenja in načina življenja.

Vzgojitelji naj otrokom, učitelji pa učencem in dijakom omogočajo:

- širši pogled na trajnostni razvoj s konceptualnega vidika (premislek o različnih perspektivah, raziskovanje in upoštevanje različnih pogledov,

ozaveščanje resnosti težave podnebnih sprememb, soočanje z raznolikostjo, ozaveščanje odnosov in izgradnja tistih odnosov v družbi, ki upoštevajo načela trajnostnega razvoja, spodbujanje k sistemskemu razmišljanju ter spoštovanju in dojemanju narave kot omejene danosti ...),

- raziskovanje vsebin trajnostnega razvoja z izkustvenim učenjem s pomočjo naslednjih pristopov: predstavljanje konceptov, modelov, trendov, podatkov, učenje z raziskovanjem, delo na terenu, v skupinah, simulacije, igre vlog, okrogle mize, razprave, soočanje mnenj, soočanje različnih pogledov, predlogov, kritično mišljenje in argumentiranje, spodbujanje strateškega razmisleka z vidika lokalnih in globalnih perspektiv/vplivov, iskanje novih možnosti za prenos znanja v konkretne življenjske primere, krepitev sodelovalnega učenja in prevzemanja odgovornosti,
- vpogled v zakonitosti in mehanizme narave, razumevanje pomena biodiverzitete za stabilnost ekosistemov in posledično večje možnosti za preživetje človeka, razumevanje varovanja okolja ter narave z vsemi povezanimi in soodvisnimi ekosistemi, razumevanje odvisnosti človeka od narave in posledic lokalnega in globalnega izkoriščanja ter onesnaževanja ekosistemov za celoten planet,
- spremljanje in razumevanje spreminjanja podnebja v evoluciji Zemlje in danes kot posledice delovanja človeka in njegovih posegov v ekosistem, na primer krčenje ekosistemov, izpuščanje toplogrednih plinov in drugih snovi; posebna pozornost se naj nameni tudi možnostim prilagajanja podnebnim spremembam,
- učenje z raziskovanjem, terenskim delom, eksperimentiranjem, simulacijami in igranjem vlog, z avtentičnimi nalogami, projektnim delom, razpravami, debatami in drugimi oblikami sodelovalnega učenja,
- izkustveno učenje trajnostnega razvoja preko dejavnosti, ki omogočajo spodbujanje mišljenja, usmerjenega v odnose, pojave in procese ter v njihovo povezanost in soodvisnost,
- problemske izzive, ki naj omogočijo široko paleto učnih pogojev/možnosti za sodelovanje z vladnimi in nevladnimi institucijami, lokalno skupnostjo in globalnim svetom. Učenje v naravi naj otroke, učence in dijake uči opazovanja narave in pri njih razvija spoštljiv odnos do nje.

Izvajanje obveznih izbirnih vsebin (OIV) ter dnevov dejavnosti

Predlagamo, da učitelji, ki so nosilci obveznih izbirnih vsebin in dnevov dejavnosti, vanje v še večji meri vključujejo tudi cilje vseh vidikov področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Pri tem naj bodo pozorni na usklajenost in uravnoteženje posameznih vidikov.

Vpeljavanje trajnostnega načina življenja institucije kot celote

Vzgojno-izobraževalni zavod je prostor, kjer otroci, učenci in dijaki razvijajo ustvarjalen, kritičen in sistemski način razmišljanja na vseh področjih, tudi na področju trajnostnega razvoja. Je prostor, kjer pridobivajo in uporabljajo znanje in kompetence za trajnostni razvoj ter razvijajo vrednote. Za razvijanje celostnega pristopa na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj mora vzgojno-izobraževalni zavod analizirati svoje delo, vpeljevati potrebne inovativne pristope poučevanja in spreminjati delo ter načrtovati dejavnosti, ki odražajo udejanjanje načel vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Pri tem je izjemnega pomena oblikovanje stimulativnih odprtih učnih okolij, ki omogočajo dejavno vlogo vsem vključenim. Dejavno vključevanje otrok in učencev v urejanje prostora je nujno za razvoj razumevanja pomena bivalnega okolja, za razvijanje odnosa do bivalnega okolja in njegovega preurejanja v skladu z načeli vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Vzgojno-izobraževalni zavod, ki k vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj pristopa celostno in se zaveda pomena vključevanja in povezovanja vseh vidikov trajnostnega razvoja, bo v urejanje bivalnega okolja vključil vse svoje otroke, učence, dijake in delavce. Ena izmed možnosti je preučitev neizkoriščenih prostorov zavoda in njihova ureditev v skupni prostor, v katerem otroci/učenci/dijaki del naravnega okolja prinašajo v prostore zavoda, da ozelenijo bivalno okolje z namenom ustvarjanja odprtega prostora, ki lahko spodbuja ustvarjalnost, kritičnost, izgradnjo medosebnih odnosov, sprejemanje drugačnosti ter spoštovanje posameznika in ki ne nazadnje spodbuja posameznika k spoštovanju narave, razumevanju delovanja ekosistemov in pomena ekosistemskih storitev za človeka. Otroke, učence in dijake z vključevanjem v preurejanje prostora spodbudimo k prevzemanju odgovornosti za skupno bivalno okolje.

Predlagamo, da se na vzgojno-izobraževalnem zavodu poišče prostor, ki se mu lahko nameni drugačno vlogo. Prostor, ki morda ni dovolj izkoriščen in bi spodbujal otroke/učence/dijake in druge strokovne delavce k medsebojnemu sodelovanju in krepitvi medosebnih odnosov, k povezovanju z zunanjim prostorom in lokalnim okoljem. Ozelenitev

prostora je priložnost za otroke in učence/dijake, da v procesu prilagajanja podnebnim spremembam spoznajo pomen rastlin za delovanje ekosistemov, prepoznajo povezanost in soodvisnost posameznih elementov ekosistema ter medsebojno povezanost in soodvisnost ekosistemov, kar je ključno za razumevanje podnebnih sprememb, za varovanje okolja in narave ter za ustrezno prilagajanje izzivom, ki jih podnebne spremembe prinašajo. Primeri dobre prakse, ki so lahko izhodišče za celosten pristop k obravnavanju področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, so tudi vertikalne rastlinske stene, s katerimi lahko zavod obogati prostor, biološke čistilne naprave v okolici zavoda, ki so lahko model za spoznavanje samočistilne sposobnosti ekosistemov, ki temelji na biološki razgradnji in bioakumulaciji odpadnih snovi v okolju, in šolski vrtovi (t. i. ekovrtovi), kjer se lahko otroci in učenci seznanjajo z osnovnimi mehanizmi delovanja ekosistemov in temeljnimi okoljskimi, družbenimi in ekonomskimi vidiki trajnostnega razvoja. Učenci in dijaki se lahko za spodbujanje razumnega in preudarnega ravnanja pri uporabi energije vključijo v merjenje porabe (toplotne, električne) energije na šoli in v predloge za varčevanje, za zmanjševanje količine odpadne embalaže in količine zavržene hrane.

Udejanjanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v okviru izvedbenega kurikula

S tem v zvezi priporočamo, da se omogočajo priložnosti:

- a) za spodbujanje širšega, celostnega pogleda na trajnostni razvoj,
- b) za spodbujanje raziskovanja in izkustvenega učenja na področju okoljskih izzivov in trajnostnega razvoja s pomočjo različnih pristopov in metod, ki temeljijo na izkustvenem učenju, učenju z odkrivanjem in aktivni vlogi otrok in učencev (prim. zgoraj).
- c) za medpredmetno povezovanje ob skupnih – interdisciplinarnih ciljeh (vsi sodelujoči predmeti imajo skupen, interdisciplinaren cilj), kurikularno povezovanje (udejanjanje kroskurikularne kompetence trajnostnega razvoja na ravni vzgojno-izobraževalnega zavoda), sodelovalno oziroma timsko poučevanje, vključevanje sodobnih tehnologij, sodelovanje z lokalnim okoljem,
- d) za soočanje različnih pogledov, predlogov in rešitev ter za argumentiranje svojih predlogov v pogajanjih in dialogu z namenom iskanja soglasja na področju okoljskih izzivov in trajnostnega razvoja,

e) za spodbujanje akcijske naravnosti, družbene odgovornosti, družbene pravičnosti in solidarnosti.

Končno poročilo, nastalo kot rezultat projektne naloge »Znanje in kompetence, pomembni za uresničevanje ciljev zelenega gospodarstva v povezavi s podnebnimi

spremembami na ravni predšolske vzgoje, osnovne šole in gimnazije« (soavtorji: Saša Kregar, dr. Zora Rutar Ilc, dr. Anton Polšak, dr. Natalija Komljanc, Simona Slavič - Kumer, Fanika Fras Berro) je v spletni učilnici na povezavi <https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8652>.

Za spodbudo in konzulentstvo se zahvaljujemo dr. Darji Piciga, sekretarki na Ministrstvu za okolje in prostor, Direktorat za okolje.

VIRI IN LITERATURA

Kriteriji kakovosti za šole, ki vzgajajo in izobražujejo za trajnostni razvoj (quality criteria for esd schools, 2008 <http://www.ensi.org/global/downloads/Publications/208/QC-GB.pdf>, izšlo tudi kot priloga revije Okoljska vzgoja v šoli št. 1/2006.

Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja, 2007 http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/trajnostni_razvoj/trajnostni_smernice_VITR.doc.

Tome, D., Vrezec, A. (2010). Evolucija, biotska pestrost in ekologija. Ekologija. Učbenik za biologijo v programih gimnazijskega izobraževanja. Ljubljana: DZS, založništvo in trgovina d. d.

Torkar, G. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj. Slike in predmeti: komplet za aktivno učenje in poučevanje – teoretični del. Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu, 2010, l. 4, št. 1, str. 33–42. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo. <http://www.oecd.org/education/innovation-education/centre-foreffectivelearningenvironmentscele/45575516.pdf> (dostopno 30. 8. 2017).